

А. М. Киридон

ТРАВМОЦЕНТРИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ХХ СТОЛІТТЯ: ПАМ'ЯТТЄВИЙ ДИСКУРС (ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ)

Фіксація травматичних подій минулого у колективній пам'яті та репрезентації травми є одним із важливих напрямів досліджень. Важливим є встановлення залежності формування пам'яттєвого дискурсу від атрибуції потенційно травматичної події. Дослідження цих проблем особливо значуще для України, культурна пам'ять якої формувалася як травмоцентрична.

Ключові слова: пам'ять, травма, колективна пам'ять, культурна пам'ять, репрезентація.

Одним із напрямків студій пам'яті (memory studies) є trauma studies, предметом досліджень останніх є відображення травматичних подій минулого (терор, геноцид, наслідки природних та екологічних катастроф тощо) у колективній пам'яті та їх вплив на психіку, свідомість людей, репрезентації травми.

Мета дослідження – показати залежність формування пам'яттєвого дискурсу (культурної пам'яті) від соціальної атрибуції потенційно травматичної події. При цьому існує природний розрив між травматичним досвідом та спробою його репрезентацій та надання символічного значення.

Посилаючись на відомого американського дослідника Г. Вайта, можна запропонувати таке дефініювання травми, в тому числі травми історичної: Сучасне розуміння поняття *травматичний* походить з медицини, де воно загалом означає рану, а точніше враження шкіри і кістки, як і похідні в результаті таких ран фізичні та психічні рубці. Стосовно окреслення певного виду історичної події термін травма і його прикметникова форма травматичний досить традиційні і описують сильні руйнації в суспільно-політичній системі, яка повинна якось зреагувати, пристосуватися і адаптуватися, щоб цілий організм міг витримати.

Р. Айерман визначає травму як результат / наслідок шокуючої події, яка змінює основи існування життя людини. Такі внутрішні катастрофи залишають рани й шрами / рубці в пам'яті, які важко стерти і які мають непередбачувану дію впливу на індивіда в майбутньому. Сучасні рефлексії класичного поняття травми фокусуються на двох аспектах: по-перше, травматичному впливі на суб'єкта (жертву) та повторюваному небажаному вторгненні в пам'ять (що позначається на поведінкових характеристиках), і по-

друге, можливості або неможливості пам'яті (Caruth, 1996). Будь-яка подія стає травматичною лише в рамках відповідної культурної інтерпретації.

Теоретичною рамкою дослідження є соціокультурне розумінні сутності травми, запропоноване в роботах американського соціолога Дж. Александера та польського соціолога П. Штомпки. Відповідно до цього підходу потенційно травматична подія перетворюється в реальну культурну травму не сама по собі, а лише в тому випадку, якщо вона інтерпретується й сприймається як така. Травма відповідно розуміється як соціально опосередкована атрибуція (Дж. Александер).

Терор, геноцид, голод, епідемії та інші травми неминуче позначаються на колективній свідомості, модифікуючи соціальні інститути та самих членів спільноти. Латентні рани, набуті в минулому, формують колективну пам'ять, екстраполюючись на сьогодення.

Культура українського суспільства упродовж ХХ століття формувалася як травмоцентрична. Травмоцентрична культура суспільства задає відповідні культурно-ідентифікаційні коди. Серед чинників такої культури в ХХ столітті:

- Перша світова війна 1914-1918 рр.
- Національно-визвольні змагання 1918-1921 рр.
- Голод 1921-1923 рр.
- Голодомор 1932-1933 рр.
- Терор і репресії.
- Друга світова війна.
- Наступ на релігію й Церкви.
- Радянізація західноукраїнських земель та ін.

При оцінці цих подій варто звернути увагу на історичний контекст травми, її соціальне опосередкування, а також визначення типів травми польського соціолога П. Штомпки. Йдеться про біологічно-демографічну травму (голод, епідемія), соціально-політичну травму (анархія, революція) та культурну травму (занепад основоположних цінностей і поведінкових моделей). Відтак травма створює і маркує розломи і розриви на культурному тілі суспільства (Й. Рюзен).

Отже, з огляду на факт постійної травматизації викарбовується глибокий слід на колективній (груповій) свідомості та формуванні пам'яті. Травма-досвід безпосередньо чи опосередковано визначає ідентичнісні характеристики. Подальших досліджень потребує механізм дії культурних, соціальних і політичних процесів, за допомогою яких конструюється колективна пам'ять про травматичні події.

Список використаних джерел:

1. Айерман Р. Социальная теория и травма / Рон Айерман // Социологическое обозрение. – 2013. – Т. 12. – №1 – С. 121-122.

2. Alexander J. Cultural Trauma and Collective Identity // Alexander J. The Meaning of Social Life. A Cultural Sociology. – Oxford, 2003.
3. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History. – Baltimore, 1996.
4. Erickson K. A New Species of Trouble: The Human Experience of Modern Disasters. – NY, 1994.
5. LaCapra D. Writing History, Writing Trauma, Baltimore, 2001.
6. Neal Arthur G. National Trauma and Collective Memory: Major Events in the American Century. – Armonk, N. Y., 1998.
7. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX – XX ст. Історичні нариси. – К., 2002.
8. Штомпка П. Социальное изменение как травма // Социологические исследования. – 2001. – № 1.
9. White Hayden. Proza historyczna / Pod redakcją Ewy Domańskiej. – Kraków UNIVERSITAS, 2009. – S. 276.

References

1. Ayerman R. Sotsyal'naya teoryya y travma / Ron Ayerman // Sotsyolohycheskoe obozrenye. – 2013. – Т. 12. – №1 – S. 121-122.
2. Alexander J. Cultural Trauma and Collective Identity // Alexander J. The Meaning of Social Life. A Cultural Sociology. – Oxford, 2003.
3. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History. – Baltimore, 1996.
4. Erickson K. A New Species of Trouble: The Human Experience of Modern Disasters. – NY, 1994.
5. LaCapra D. Writing History, Writing Trauma, Baltimore, 2001.
6. Neal Arthur G. National Trauma and Collective Memory: Major Events in the American Centuru. – Armonk, N. Y., 1998.
7. Politychnyy teror i teroryzm v Ukrayini. KhIKh – KhKh st. Istorychni narisy. – К., 2002.
8. Shtompka P. Sotsyal'noe yzmenenye kak travma // Sotsyolohycheskye yssledovanyya. – 2001. – № 1.
9. White Hayden. Proza historyczna / Pod redakcją Ewy Domańskiej. – Kraków UNIVERSITAS, 2009. – S. 276.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2015 р.

А. Н. Киридон

Травмоцентрическая культура украинского общества XX века: дискурс памяти (определение проблемы)

Фиксация травматических событий прошлого в коллективной памяти и репрезентации травмы являются одним из важных направлений исследований.

Важным является установление зависимости формирования дискурса памяти от атрибуции потенциально травматического события. Исследование этих проблем особенно значимо для Украины, культурная память которой формировалась как травмоцентричная.

Ключевые слова: память, травма, коллективная память, культурная память, репрезентация.

A. Kyrydon

**Traumocentric culture of Ukrainian society of the XX century:
commemorative discourse (defining of the problem)**

The fixation of traumatic events of the past in collective memory and representations of trauma are one of important directions of researches. It is important to determine the dependence of the formation of commemorative discourse from the attribution of potentially traumatic event. The study of these issues is especially important for Ukraine, the cultural memory of which has been formed as a traumocentric one.

Key words: memory, trauma, collective memory, cultural memory, representation.